

HÖG TID FÖR EN NY FAMILJEPOLITIK

INGEGERD TROEDSSON

- Det skall erkännas att det smärtat mig att också moderaterna utan någon som helst analys tycks ha accepterat att flerbarnstilläggen kraftigt skurits ned för att helt försvinna för barn som föds 1996 och senare. Det är hög tid för moderaterna att återvända till de grundläggande familjepolitiska värderingarna, där införandet av ett förvärvsavdrag har särskilt stor betydelse.

Ar 1962 hade jag förmånen att tillsammans med dåvarande Högerens ungdomsförbund utge debattskriften *Hög tid för ny familjepolitik*. Det nya var att familjens – inte enbart kvinnans – valfrihet ställdes i centrum. Våra förslag, som främst byggde på rätten att kunna och få ta ansvar och en utvidgad hänsyn till skatteförmågan, kom också att till största delen accepteras av dåvarande högerpartiet.

Trots detta har familjepolitiken sedan 1970-talets början utvecklats i rakt motsatt riktning: Familjerna har med skatte- och bidragspolitikens hjälp allt mer försatts i beroendeställning. Därigenom har den också kunnat styras att leva i enlighet med den förhärskande jämlikhetsdoktrinen, helt oberoende

INGEGERD TROEDSSON är förordningsrådet i riksdagsledamot och var under åren 1991-94 riksdagens talman.

av familjens egna önskemål och behov. Huvuddelen av dagens familjepolitiska stöd är också direkt konsumtionsstyrande, främst genom sitt kraftiga men ensidiga stöd till den kommunala barnomsorgen.

Vid den moderata extrastämman i höstas intog familjepolitiken på nytt en framträdande plats. Det dokument som då lades fram – *Familjen i det moderna samhället* – hade också det kunnat rubriceras *Hög tid för ny familjepolitik*.

Imponerande barnvänlighet?

Tre principer bör enligt detta dokument vägleda den moderata familjepolitiken, nämligen minskat beroende av politiska beslut, ökat ansvar samt mångfald och valfrihet. Avdrag och inte bidrag skall utgöra huvudinriktningen för familjepolitiken. Beskattningen skall ta hänsyn till skatteförmågan, dvs till hur många som skall leva på inkomsten och till nödvändiga barnomsorgskostnader. Dessutom

skall skattetrycket överhuvudtaget sänkas.

Rapporten innebär inte något brott med de tankar och ideal som sedan länge kännetecknat moderaterna och som också genomsyrade skriften från 1962. Men verkligheten är, som här skall visas, att riksdagsmajoriteten steg för steg avlägsnat sig från skatte-efterförmågeprincipen. Detta tillsammans med en rad nya skatter gör uppgiften i dag långt svårare än den var då vi skisserade våra förslag 1962.

Det som familjestödet kostar i dag över 70 miljarder kr, mångdubbelt mer än när vi skrev vår skrift. Detta kan ge intryck av en imponerande barn- (och kanske också kvinno-) vänlighet: "När våra barn var små, fick vi minsann klara oss utan alla de bidrag som dagens barnfamiljer får".

Ändå är dagens familjestöd främst en kompensation för att varje skatteomläggning alltsedan 1970 slagit hårdare mot barnfamiljerna än mot andra grupper. Hänsynen till

skatteförmågan har steg för steg eliminerats. Samtidigt vänder de nya skatterna ofta den tunga änden nedåt.

Fram till 1947, då barnbidraget infördes, fanns ortsavdrag för barn. För att underlätta för de större barnfamiljerna var ortsavdraget högre från och med tredje barnet. Borttagandet av barnavdragen var första steget mot att ersätta avdrag med bidrag.

Ekonomisk enhet

Fram till 1970 sågs familjen ännu som en ekonomisk enhet. Föräldrarnas inkomster lades ihop och sambeskattades, men efter en gynnsammare skatteskala än för ensamstående. Makar liksom ensamstående föräldrar tilldelades alltid två grundavdrag. Vid slutet av 1960-talet gällde för runt 97 procent av familjerna den s k tudelningsprincipen. Denna, som hade lanserats av högerriksdagskvinnan Ebon Andersson, innebar att makar betalade lika mycket skatt som två ensamstående med vardera halva inkomsten. De runt tre procent av familjerna som skulle ha förlorat på sambeskattningen fick då också möjlighet att begära frivillig särbeskattning. Det verkliga problemet var redan då de ganska höga marginalskatterna.

Tudelningsprincipen kunde ses som en logisk följd av makarnas ömsesidiga försörjningsskyldighet och av kravet att makar skulle leva på samma standard.

År 1970 infördes den s.k.

individuella beskattningen där varje make beskattades för sig. Detta innebar en mycket kraftig skattehöjning för de flesta barnfamiljerna, inte minst kraftigt höjda marginalskatter och ett ökat beroende av inkomstprövade bostadsbidrag.

Den individuella beskattningen genomfördes först inte fullt ut. Om ena maken saknade inkomster behöll den andre maken rätten till dubbla grundavdrag. Också ensamföräldrar tilldelades två grundavdrag. Så togs också denna rätt bort och ersattes av en skattereduktion på 1 800 kr. I samband med marginalskattereformen 1990/91 togs också denna rest av familjebeskattnings bort.

Fram till 1970 hade förvärvsarbetsföräldrar rätt att göra förvärvsavdrag på maximalt 3 000 kr. Detta motsvarar i dagens penningvärde 18 600 kr. Rätten till förvärvsavdrag fanns till en början kvar men sänktes 1970 till 2 000 kr för att helt försvinna vid 1990/91 års skattereform. Också rätten att begära extra avdrag på grund av existensminimum, något som kunnat hjälpa en del barnfamiljer med låga inkomster, avskaffades liksom även rätten för underhållsskyldig förälder att göra avdrag för underhållskostnader.

Den s k individuella beskattningen är med andra ord i dag en helt schablonmässig skatt, som inte tar ringaste hänsyn till verklig skatteförmåga. En förvärvsinkomst som skall räcka till för både föräldrar och

ett antal barn beskattas lika högt som om inkomsten tjänats in av en person utan barn som kanske t o m sambor med en högavlönad make.

Många tycks tro att den s k individuella beskattningen inneburit en mer individualistisk syn på individerna i en familj.

” Detta kan ge intryck av en imponerande barn- (och kanske också kvinno-) vänlighet: ”När våra barn var små, fick vi minsann klara oss utan alla de bidrag som dagens barnfamiljer får”. Ändå är dagens familjestöd främst en kompensering för att varje skatteomläggning alltsedan 1970 slagit hårdare mot barnfamiljerna än mot andra grupper. ”

Men så är det knappast. Här liksom i andra sammanhang kvarstår den ömsesidiga försörjningsplikten liksom kravet på att makar skall leva på samma standard. Den som inte har några inkomster eller endast låga inkomster får t.ex. inte del av bostadsbidrag eller socialbidrag om maken, maken eller sambon har hyggliga inkomster. Underhållsskyldigheten gentemot barnen kvarstår vidare fullt ut. Politikerna lutar sig alltjämt tryggt mot familjen som ekonomisk enhet med skyldighet att ta ekonomiskt ansvar för sina medlemmar. Och det är nog klokt, mycket klokt. Felet är att ingen motsvarande hänsyn tas vid beskattningen.

Det ökade bidragsberoendet är på många sätt äventyrligt. Den kompensation som utlovades barnfamiljerna i samband med 1990/91 års stora skatteomläggning har t ex inte infriats. I stället för en barnbidragshöjning 1992 till 10 020 kr per barn har bidraget från i år sänkts till 7 680, reallt två tredjedelar av vad som utlovades. Flerbarnsfamiljerna har fått vidkännas långt svårare nedskärningar under både borgerliga och socialdemokratiska regeringar. Det ökade behov av bostadsbidrag som dessvärre också åtföljde skatteomläggningen avses nu nedbringas, inte genom förbättringar som minskar behovet, utan genom radikala nedskärningar ofta ägnade att skicka än fler familjer till socialbyråerna.

Heldagstillsyn

Dagens familjepolitik utgår från den jämlikhetsrapport som under Alva Myrdahls ordförandeskap lades fram inför 1969 års socialdemokratiska partikongress.

”Den ekonomiska självständigheten makar emellan, som är en grundförutsättning för jämlikhet” skulle ligga till grund för framtida lagstiftning, inom skattepolitik och socialförsäkringar. Utbyggnaden av förskolan skulle i första rummet inriktas på att tillgodose behovet av heldagstillsyn.

Målet var ett samhälle där både kvinnor och män förvärvsarbetade, medan alla barn fick samma vård och fostran i kommunal barnomsorg.

De stora orättvisorna i systemet var och är således ett medvetet led i en styrande jämlikhetspolitik. Det gäller det ensidiga daghemsstödet som i dag uppgår till ca 40 miljarder kronor. Det gäller föräldraförsäkringen som nu varierar mellan 65 kr och ca 550 kr per dag. Det gäller den sk individuella beskattningen, som gynnar jämn inkomstfördelning mellan makar men straffbeskattar stora inkomstskillnader dem emellan. De som inte kunnat eller velat anpassa sig till den förda politiken, ofta ekonomiskt mindre välbeställda barnfamiljer, har fått skylla sig själva.

De tröskeleffekter som under sambeskattnings dagar drabbade kvinnor som var gifta med män med goda inkomster drabbar i dag långt hårdare småbarnsmödrar i låginkomstfamiljer och inte minst ensamstående mödrar eller fäder. Det är både bostadsbidrag som faller bort, daghemsavgifter som ökar med inkomsten och många gånger också högre avbetalningar på studielånen. De som bäst skulle behöva en inkomstökning får ofta behålla minst.

Marknadsmässig värdering

Det förvånar mig ofta att det finns så få ”stödstrumpor” villiga att ställa upp på barrikaderna när det är de små medsystrarna som drabbas.

Märkligt är också att den radikala kvinnorörelsen liksom ett antal politiska partier inte tycks beredda att acceptera en marknadsmässig värdering av arbetet i hemmet, i

synnerhet inte av vården och fostran av egna barn! Med olika politiska medel har i stället värdet på detta arbete pressats ned. Vården av egna småbarn värderas endast till vad den starkt subventionerade daghemsavgiften för barnen skulle uppgå till.

Obefintlig konkurrens

Resultatet har tillsammans med det skattesystem som inte tar minsta hänsyn till skatteförmågan blivit en dumpning av främst kvinnornas arbetskraft som påverkar hela den traditionellt kvinnliga arbetsmarknaden. Givetvis förstärks detta av att huvuddelen av dessa arbetsuppgifter äger rum inom en offentlig sektor, där konkurrensen är nära nog obefintlig. Den nyligen avslutade sjuksköterskestrejken är ett av många bevis för detta.

Det har varit svårt för partier med en annan jämlikhetssyn att åstadkomma en rättvisare familjepolitik, helt enkelt därför att den socialdemokratiska familjepolitiken medvetet varit inriktad på att styra familjerna mot sitt jämlikhetsmål. Det blygsamma borgerliga vårdnadsbidraget blev en kort parentes innan återställaren kom. Å andra sidan visade det med all önskvärd tydlighet hur stort intresset för en valfriare familjepolitik var från småbarnsfamiljernas egen sida.

Detta betyder inte att kritiken mot den förda familjepolitiken varit meningslös. En del av de orättvisor och brister som inte haft sin grund i en medveten socialdemokratisk

ideologi har kunnat rättas till.

Det gäller t.ex. rätten att räkna ATP-år och ATP-poäng för vård av egna barn samt – förhoppningsvis – giftorätt i under äktenskapet intjänade ATP-poäng. Dessa förslag fördes för övrigt fram första gången i just skriften från 1962.

Det var också moderaterna som först av alla (i en partimotion i januari 1979) pekade på flerbarnsfamiljernas ansträngda ekonomiska situation och förespråkade flerbarnstillägg. Sådana skulle kosta förhållandevis litet i förhållande till sin nytta och i motsats till bostadsbidragen inte leda till extra marginaleffekter.

Flerbarnstilläggen

Det skall erkännas att det smärtat mig att också moderaterna utan någon som helst analys tycks ha accepterat att flerbarnstilläggen kraftigt skurits ned för att helt försvinna för barn som föds 1996 och senare. Detta är inte någon perifer fråga. I hushåll med tre eller flera barn finns sammantaget över 650 000 barn. Med föräldrar bortåt en miljon individer! Många tycks också ha glömt att flerbarnstilläggen delvis var en kompensation för att bostadsbidragen numera gör halt vid tredje barnet. I många av dessa familjer kommer det med nuvarande familjepolitik inte att spela någon roll om föräldrarna tjänar kanske 375 000 kr om året eller noll. För dem som är berättigade till socialbidrag täcker dessa upp mellanskillnaden. Tala om fattigdomsfälla!

Inkomstskatten utgör i dag endast en mindre del av de totala skatteinkomsterna, ca 325 miljarder kr mot ca 470 miljarder för övriga skatter. Så t ex tillkom år 1960 omsättningsskatten på 4 procent, den som sedan utvecklats till dagens väsentligt högre moms. Denna moms tas också ut på den mat, de kläder och andra varor som går åt för barnen. För ett lågstadi barn går drygt halva barnbidraget åt för att täcka den moms som föräldrarna betalar för barnens nödvändiga utgifter.

Uppgiften att återställa skatt efter förmåga, att ersätta skatt med avdrag utan att stora grupper "blir över", är därför betydligt svårare i dag än tidigare. Hur kompenserar man t ex för momsen? Vad gör man med den individuella beskattningens bristande hänsyn till försörjningsbörda? (Av intresse kan vara att ett stort antal moderater redan då särbeskattningen beslöts 1970 föreslog att den skulle kompletteras med en rätt till "frivillig sambeskattning".) Hur skall avdragen utformas?

Detta betyder inte att uppgiften därför skulle vara mindre viktig, tvärtom. Men viktigt är också att under resans gång se till att inte nya grupper av barnfamiljer blir

beroende av inkomstprövade bidrag. Här har moderaterna ett särskilt ansvar.

I arbetet på en rättvisare och valfriare familjepolitik tror jag att förvärvsavdraget intar en av nyckelrollerna. Som framhållits i rader av moderata partimotioner under decenniernas gång bör nödvändiga barnomsorgskostnader ses som en nödvändig utgift för inkomsternas förvärvande på grund av föräldrarnas vårdnadsplikt gentemot barnen. För att få effekt måste avdraget avse styrkta barnomsorgskostnader och taket någorlunda motsvara den verkliga kostnaden för kommunal barnomsorg.

Egen barnomsorg

Jag är övertygad om att ett sådant förvärvsavdrag skulle göra det möjligt för betydligt fler föräldrar att själva ordna sin barnomsorg, att daghems-subventionerna skulle kunna nedbringas och – inte minst viktigt – att man skulle få en mer marknadsmässig värdering av föräldrarnas egen barnavård. Men under en betydande övergångstid, i avvaktan på ett lägre skattetryck som också tar hänsyn till försörjningsbörda, måste detta kompletteras med vårdnadsbidrag/-barnomsorgspeng.

Ett neutralt barnomsorgsstöd borde få positiva följdverkningar för både jämställdhet och arbetsvärdering långt över den snävare familjepolitikens ram.